

Oruç Âyetleri Bağlamında Kur'an-Sünnet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme* **

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 9 Ekim 2024 Kabul Tarihi: 11 Haziran 2025

✉ **Abdurrahman Ensari**

Prof. Dr. / Prof. Dr.

Mardin Artuklu Üniversitesi / Mardin Artuklu University

İslami İlimler Fakültesi / Faculty of Islamic Sciences

<https://ror.org/0396cd675>

<https://orcid.org/0000-0002-2289-8806>

abdurrahmanensari@gmail.com

Öz

Bu çalışmada İslâm ile ilgili bilginin kaynağının sadece Kur'an olduğu ve bu konuda sünnete ihtiyaç duyulmadığı düşüncesinin doğru olup olmadığı oruç âyetleri özelinde ele alınmıştır. Sünnetin, oruç ile ilgili âyetlerin anlaşılmasına olan katkısı üzerinde durularak, son zamanlarda sıklıkla gündeme geldiği müşahade edilen "Kur'an bize yeter, sünnete ne gerek var?" gibi sorulara cevap aranmıştır. Bunun için evvela oruç ile ilgili vârit olan âyetler zikredilerek bu ibadete dair Kur'ân-ı Kerîm'de mevcut olan bilginin ne kadar olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından, ameli bir ibadet olması hasebiyle, oruç ile ilgili fakihlerin üzerinde ittifak ettikleri meseleler ele alınmıştır. Sonra bunlardan da sadece sünnet delili ile sabit olanlar tespit edilmiştir. Akabinde sünnetle sabit olan meselelerin oruç ile ilgili âyetlerin anlaşılmasına katkısı üzerinde durulmuştur. Böylece Kur'an'ın anlaşılmasında sünnetin gerekliliğinin dolaylı bir şekilde de olsa fakihlerin de üzerinde ittifak ettikleri bir mesele olduğu, buna muhalefet etmenin fakihlerin de ittifakına muhalefet etmek anlamına geldiği ispat edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Sünnet, Hadis, Âyet, Oruç.

* Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

** Bu çalışma, *Ege 12. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*'nde 30 Aralık 2024'te sözlü olarak sunulan ve tam metni basılan "Oruç Âyetleri Özelinde Kur'an-Sünnet İlişkisine Dair Bir Değerlendirme" adlı tebliğin geliştirilerek makale formatına getirilmiş halidir.

An Evaluation on the Relationship between the Qur'an and Sunnah in the Context of Fasting Verses* **

Research Article

Received: 9 October 2024 Accepted: 11 June 2025

Abstract

This study delves into the validity of the notion that the Qur'an alone serves as the exclusive source of knowledge about Islam, with no necessity for the Sunnah in this regard. This issue is explored specifically within the context of the verses pertaining to fasting. By highlighting the essential role of the Sunnah in elucidating the verses related to fasting, this study endeavors to answer frequently raised questions such as, 'If the Qur'an is sufficient for us, why do we need the Sunnah?'-a concern that has been increasingly voiced in recent times. To this end, the verses pertaining to fasting in the Holy Qur'an were initially presented, aiming to assess the extent of information provided in the Qur'an regarding this act of worship. Subsequently, given that fasting is an act of worship, the matters upon which the jurists are in unanimous agreement were outlined. Next, those aspects that are established solely through the evidence of the Sunnah were identified. Subsequently, the contribution of the matters established by the Sunnah to the interpretation of the verses related to fasting was outlined. Thus, as a result of this study, it has been established that the Sunnah is essential for the understanding of the Qur'an, particularly through the fasting verses. It has been concluded that this is, albeit indirectly, a matter on which the jurists are in agreement.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Sunnah, Hadith, Verse, Fasting.

* This article is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

** This study is an expanded version of the paper titled 'An Evaluation of the Relationship Between the Qur'an and Sunnah in the Specific Context of the Fasting Verses,' which was presented orally at the *12th Aegean International Social Sciences Congress* on 30 December 2024, with the full text subsequently published.

Summary

Fasting, one of the five pillars of Islam, is not only an expression of servitude to Allah, but also an important act of worship that serves to remind society's less fortunate of their plight, urging them to offer assistance and thereby fostering social solidarity and cooperation. Due to its significance, as the Holy Qur'an affirms, it is obligatory not only for the ummah of the Prophet but also for previous ummahs. In this study, the Qur'anic treatment of fasting-an act of worship foundational to Islam-is presented. The study explores whether this act of worship can be fully observed based solely on the information provided in the Qur'an. Emphasis is placed on the contribution of the Sunnah in elucidating the verses related to fasting, addressing the question: 'Why do we need the Sunnah when the Qur'an is sufficient for us? Is this issue addressed in the Qur'an?' Furthermore, the study examines whether the notion that the Qur'an alone serves as the exclusive source of knowledge about Islam, rendering the Sunnah unnecessary, is valid-specifically in relation to the fasting verses. The following method was employed in this study. In the first stage, the verses pertaining to fasting in the Holy Qur'an were presented, with the aim of revealing the extent of information provided about fasting within the Qur'an. In the second stage, recognizing that fasting is a practical act of worship, efforts were made to identify the issues on which the jurists are unanimous, as found in the fiqh texts that address the practical matters of Shari'ah. In the third stage, the information about fasting in the Qur'an was compared with the matters on which the jurists agree, with a focus on identifying those aspects established solely by the evidence of the Sunnah. Subsequently, the contribution of the Sunnah to the understanding of the verses related to fasting was highlighted. Some examples include: 1. The Sunnah establishes that if the crescent moon is not visible due to cloud cover, the current month-whether Sha'ban or Ramadan-should be completed with thirty days. Thus, in such cases, the Prophet clarified the beginning and end of Ramadan. Without this clarification, the exact timing of the beginning of Ramadan would have remained unknown under the circumstances of the time. People would have been uncertain as to how to implement the relevant command of Allah. 2. If a person refrains from food and drink from dawn to dusk without the intention to fast, they are not considered to be fasting. While the verse may suggest that such an act cannot be deemed worship due to the lack of compliance with Allah's command, the hadiths regarding intention unequivocally establish that intention is a prerequisite for fasting. In this regard, it is clear that the hadiths on intention contribute to the correct understanding of the verse. 3. Allah the Almighty has commanded fasting and stated that those who are ill or traveling can make up for the fast later. However, He did not specify whether women in special

circumstances, such as pregnant or breastfeeding women, are exempt from fasting. It was the Prophet who clarified the ruling in this regard. Therefore, the Prophet's explanation serves as a declaration of how Allah's command to fast applies to these women. Additionally, there are other issues that, while not explicitly mentioned in the Qur'an, are matters on which the jurists are unanimous, with their source being the Sunnah. Such issues include: pregnant and breastfeeding women who fear harm to themselves or their children if they fast-these women may abstain from fasting but must make up their fasts later; intentional vomiting invalidates the fast; a person who breaks the fast of Ramadan through sexual intercourse must atone for their action in addition to making up the fast; and elderly men and women who are incapable of fasting throughout the year are exempt from fasting, but they must pay a ransom for each day of fasting. Through this study, it has been understood that knowledge of these matters, established by the Sunnah, allows for a proper understanding of the various rulings on fasting, enabling one to apply the Qur'anic verses on fasting correctly. Consequently, it has been concluded-albeit indirectly-that the Sunnah is essential for understanding the Qur'an, a conclusion that aligns with the consensus of the jurists.

Giriş

Oruç, İslâm dininin üzerine inşa edildiği beş esastan biridir.¹ Kişi ile Rabbi arasındaki bir ibadet olması yanında aç ve susuz bırakma özelliğiyle fakir ve miskinleri hatırlatarak toplumsal yardımlaşma ve dayanışmaya katkı sağlayan en önemli ibadetlerdendir. Sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ümmetine değil öncekilere de farz kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim bunu açık bir şekilde ifade etmektedir.² Bundan dolayı orucun vücûp şartlarını taşıyan ve sıhhatine mani bir durumu bulunmayan her Müslümanın bu ibadeti mutlaka ifa etmesi gerekir.

Bu çalışmada, şartlarını taşıyan her Müslümana farz kılınmış olan bu ibadetin, sünnete başvurmadan sadece Kur'an-ı Kerim'de vârit olan âyetlerle yetinerek hakkıyla eda edilip edilemeyeceği sorusuna cevap aranmıştır. Birinci aşamada Kur'an-ı Kerim'de oruç ile ilgili vârit olan âyetler zikredilmiş, bununla Kur'an-ı Kerim'de oruç ile ilgili mevcut olan bilginin ne kadar olduğunun ortaya konması ve bu bilgi ile yetinilmesi durumunda bu ibadetin tam olarak ifa edilebilip edilemeyeceğinin anlaşılması amaçlanmıştır. İkinci aşamada, ameli bir ibadet olması hasebiyle, şer'î ameli konuları ele alan fıkıh kitaplarında bu ibadet ile ilgili yer alan malumat incelenmiş, bu malumat içinden fakihlerin üzerinde ittifak ettikleri meseleler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla oruç ile ilgili fakihlerin üzerinde ittifak ettikleri meselelerin miktarının ortaya konması amaçlanmıştır. Üçüncü aşamada oruç ile ilgili Kur'an'da yer alan malumat ile fakihlerin üzerinde ittifak ettikleri malumat karşılaştırılarak bunlardan sadece sünnet deliliyle sabit olanlar tespit edilmiş, ardından da bu deliller zikredilmiştir. Bununla Kur'an naslarıyla oruç ibadetinin doğru bir şekilde ifa edilebilmesinin sünnetin beyanına olan ihtiyacının ortaya konması amaçlanmıştır.

Yapılan araştırma neticesinde oruç âyetleri bağlamında böyle bir çalışmanın yapıldığına rastlanmamıştır. Namaz âyetleri ile ilgili benzeri bir çalışma yapılmış olsa da bu çalışma söz konusu çalışmaya, sadece yöntem açısından bir benzerlik arz etmektedir. Çalışmaların muhtevası ise birbirinden farklıdır.³

¹ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ (Yemame-Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1987), "İmân", 1; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-şâhih*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdûlbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), "İmân", 5.

² Bk. el-Bakara 2/183.

³ Bk. Abdurrahman Ensari, "Namaz Âyetleri Bağlamında Kur'an-Sünnet İlişkisine Dair Bir Tartışma" *Ekev Akademi Dergisi* 22/76 (2018), 15-36.

Hicrî ikinci yüzyıldan itibaren sünnetin hüccet oluşunu inkâr edenler, mütevatir olmayan âhad haberlerin hüccet oluşunu inkâr edenler ve sünnetin müstakil hüküm getirebileceğini reddedenler olmuştur.⁴ Mustafa Sibâî (ö. 1964) yaptığı araştırma neticesinde bu görüşlere ilk değinenin İmâm Şâfiî olduğunu ifade eder. Daha sonra İmâm Şâfiî ile bütün hadisleri reddeden görüşe mensup olanlar arasında gerçekleşen bir münazarayı onun *el-Ümm* adlı kitabından ihtisar ederek nakleder.⁵ Ardından da bir değerlendirilmede bulunur.⁶

Sibâî, çağımızda da bu ilim hakkında yeteri bilgiye sahip olmayan bazı kimselerin sünnetin hüccet oluşunu inkâr ettiklerini ifade ettikten sonra, bu düşünceyi savunanlardan Tevfik Sıdkı'nın bu konudaki iddialarını dört maddede özetleyerek tek tek reddeder.⁷

Son yüzyılda sünnetin hüccet oluşunu reddedenler⁸ ve bunların iddialarına cevap veren pek çok çalışma yapılmıştır.⁹ Tekrara girmemek adına bu çalışmada böyle bir başlık açmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Burada sadece Hz. Peygamber'in ileride böyle bir şeyin zuhur edeceğine dikkati çeken ve "Erike" hadisi olarak bilinen Ubeydullah b. Ebî Râfi'in babasından naklettiği hadisi zikretmek uygun olacaktır. Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Sizden birine yapmasını emrettiğim veya kaçınmasını istediğim bir emir

⁴ Mustafa Sibâî, *es-Sünnetu ve mekânetuha fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, (Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1985), 143. Ayrıca Sünnetin hücciyeti ve bu konuda muhaliflerin şüphe ve itirazlarına cevap için bk. Abdurrahman b. Ebî Bekir Celaluddîn es-Süyûtî, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihticaci bi's-sünne* (Medine: el-Câmiatü'l-İslamiyye, 1989).

⁵ Söz konusu münazaranın tam metni için bk. Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *Cimâu'l-ilm* (b.y.: Daru'l-Âsâr, 2002), 4-19.

⁶ Bk. Sibâî, *es-Sünnetu ve mekânetuha fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, 143-152.

⁷ Bk. Sibâî, *es-Sünnetu ve mekânetuha fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, 153-166;

⁸ Sünnetin hüccet oluşunu reddedenlerden bazıları için örnek olarak bk. Muhammed Tevfik Sıdkî, "el-İslâmu Huve'l-Kur'ânu Vahdehu", *Mecelletü'l-Menâr* 9/Ağustos (1906) 515-524; Ahmed Subhî Mansûr, *el-Kur'ânu ve kefâ masdaran li't-teşrî'il-İslâmî* (Beyrut: Müessesetü'l-intişari'l-arabî, 2005).

⁹ Sünnetin hüccet oluşunu reddedenlerin iddialarına cevap için örnek olarak bk.: Sibâî, *es-Sünnetu ve mekânetuha fi't-teşrî'i'l-İslâmî*; Mahmûd Tahhân, "Hücciy tû's-Sünneti ve dahdu's-şübûhati'l-leti tûsâru hayleha" *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye* (4/Şubat 1972), 36-52; Esmâ İbrahim Sıddik Abdusseminî, "Şübûhâtü Havle Hücciyeti's-Sünneti'n-Nebeviyyeti ve'r-Reddu Aleyhâ" *Mecelletu Kutâ'i Usûli'd-Dîn* (20/Aralık 2023), 641-736; Ali Bakkal, "Sünnet'in Kaynak Değeri" *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2003), 1-27; Recep Çetintaş, "Sünnet'in Kaynak Değeri Üzerine", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 27 (2016), 69-87; Aynur Uraler, Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tespitler" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 4/2 (2006), 81-106; Hasan Tanrıverdi, İmâm Şâfiî'nin "Cima'ü'l-İlim" Adlı Eseri ve Sünnet'in Bağlayıcılığı Konusundaki Münazarası", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14/20-21 (2009), 137-156. Mustafa Dönmez, "Vahiy ve Bağlayıcılık Açısından Nebvi Sünnetin Güncel Değeri", *The Journal of Academic Social Science Studies* 15/91 (2022), 281-302.

gelir de koltuğuna yaslanmış bir vaziyette şöyle derken bulmayayım ‘Ben bilmem, bizler Allah’ın Kitabı’nda bulduğumuza uyarız”¹⁰

Bu çalışmada Kur’an’ın anlaşılmasında sünnetin önemi, oruç ibadeti ile ilgili âyetlerin anlaşılmasına olan katkısı bağlamında ele alınacak, sünnetin desteği olmadan bu ibadetin kâmil bir şekilde uygulanamayacağı fakihlerin de ortak görüşleri olduğu anlaşılacak ve böylece Kur’an’ın anlaşılmasında sünnetin beyanına duyulan ihtiyaç farklı bir şekilde ortaya konmuş olacaktır.

1. Bir Kavram Olarak Oruç

Oruç kelimesinin Arapçası *savm* ve *sıyâmdır*. Savm lügatte mutlak olarak bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, onu terk etmek anlamlarına gelir. Buna göre bir kişi konuşmaktan veya yemekten uzak durur da konuşmaz veya yemezse ona lügat anlamında *sâim* /*oruçlu* denir.¹¹ Nitekim savm kelimesi, “فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا” *De ki; şüphesiz ben Rahman’a susmayı adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmayacağım*”¹² âyet-î kerîmesinde bu anlamda kullanılmıştır. Dinî bir kavram olarak oruç, kişinin niyet ederek fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar belli şartlar dâhilinde orucu bozan şeylerden uzak durmasıdır. Bu tanım dört mezhebin üzerinde ittifak ettiği tanımdır.¹³

¹⁰ Bu hadisin Arapça metni şöyledir: (يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِمَّا أَمَرَ بِهِ أَنْ) لَا أَلْفَيْنَ أَخَذْتُكُمْ مَثَكُمَا عَلَى أَرِيكِتِهِ. يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِمَّا أَمَرَ بِهِ أَنْ) مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ أَتْبَعْنَاهُ (نَهَيْتُ عَنْهُ، فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ أَتْبَعْنَاهُ) Şuayb el-Arnaût bu hadisin isnadının sahih olduğunu, Ebû Dâvud’un 4605 rakamlı, Tirmizî’nin 2854 rakamlı hadisler olarak kitaplarında zikrettiklerini, Tirmizî’nin de bu hadis hakkında hüküm olarak hasan-sahih dedigini ifade etmiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel’in de *Müsned*’inde 23861 nolu hadis olarak zikrettiğini belirtmiştir. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvîni, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. (b.y.: Dâru’r-Risâle el-Alemiyye, 2009), 1/10, “Ebvâbu’s-sünne”, 2; Erike hadisinin sıhhati konusundaki olumsuz yaklaşımlara cevap için bk. Muhammed Vehbi Dereli, *Problematik Açından Kur’an-Sünnet İlişkisi* (Ankara: Fecr, 2010), 59-61; Şemsettin Kırıış, “Erike Hadisi’nin Râvisi Olarak Mikdâm b. Ma’dikerib”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2018), 995-1019; Mehmet Apaydın, “Erike Hadisi’nin Bütünsel Yaklaşım Yöntemiyle Tespiti”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 61/1 (2020), 87-174.

¹¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü’l-luğa*, thk. Muhammed İvâd Mur’ib (Beyrut: Dâru İhyai’t-Turasi’l-‘Arabî, 2001), 12/182; Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Manzûr, *Lisanu’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1414), 12/351.

¹² Meryem 19/26.

¹³ Hanefî ve Hanbelîler niyeti rûkûn değil de şart gördüklerinden tanımında niyeti zikretmezler. Ancak sonuçta onlara göre de niyet etmeyenin orucu batıldır. Bk. ‘Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i’ fi tertibi’s-şerâ’i’*, thk. ‘Ali Muhammed Mu’avvid-Adil Ahmed Abdulmevcud (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), 2/549; Kevkeb Ubeyd, *Fikhu’l-ibâdât ‘ala’l-mehebi’l-Mâlikî* (Dimaşk: İnşâ, 1986), 303; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc* (Riyâd: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, ts.), 1/420; Muvaffakuddîn ‘Abdullâh b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî, *Muğni*, thk. ‘Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî v.dğr. (Riyâd: Dâru

Ramazan orucu hicretten bir buçuk yıl sonra Şaban ayının onunda farz kılınmıştır. Farz oluşu Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir. Kur'an'dan "*Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı.*"¹⁴ "*Öyleyse içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin.*"¹⁵ âyetleri orucun farz kılındığına delalet etmektedir. Sünnetten orucun farz kılındığına delalet eden birçok delil vardır. Bunlardan biri İslâm'ın beş esas üzere bina edildiğini haber veren hadistir.¹⁶ Ayrıca farz oluşu icmâ ile sabit olmuş ve hiçbir Müslüman buna muhalefet etmemiştir.¹⁷

Cumhura göre oruç dört kısma ayrılır: Farz olan oruçlar (Ramazan orucu, kefarete oruçları ve nezredilmiş oruçlar), sünnet olan oruçlar, haram olan oruçlar ve mekruh olan oruçlar.¹⁸ Hanefilere göre orucun bunlardan başka kısımları da vardır.¹⁹

2. Kur'ân-ı Kerîm'de Oruç

Bu ana başlık altında evvela orucu konu edinen ve ona bir vesile ile değinen âyetler arz edilecek, sonra da orucun farziyeti, fazileti, önemi ve oruçta hasta ve seferi olanın durumu gibi konular işlenecektir. Böylece Kur'an-ı Kerîm'de oruç ibadetiyle ilgili ne kadar bilgiye yer verildiği görülmüş olacaktır.

2.1. Oruç İle İlgili Âyetler

Kur'an-ı Kerîm'de oruçtan bahseden âyetler pek fazla değildir. Bu itibarla ilgili âyetlerin tümünü burada zikretmenin uygun olacağını düşünüyoruz. İlgili âyetlerin mealı Mushaf'taki dizilişlerine göre şöyledir:

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz. Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verirler. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (me-

'Alemlî'l-Kutub, 1997), 4/323; 'Abdurrahmân el-Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Kahire: Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, 1987), 1/541.

¹⁴ el-Bakara 2/183.

¹⁵ el-Bakara 2/185.

¹⁶ Söz konusu hadis şöyledir: "İslâm beş şey üzere bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Muhammedin Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucu tutmak" Buhârî, "İmân", 1; Müslim, "İmân", 5.

¹⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, 2/549-550; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, thk. ' Muhammed Mu'avvid v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 262; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/420. İbn Kudâme, *Muğni*, 4/323-324; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/543.

¹⁸ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/541.

¹⁹ Hanefilerin taksimi için bk. Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/541-542.

sela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. (O sayılı günler), insanlar için bir hidâyet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim o aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidâyete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.”²⁰

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürlür, siz de onlara örtüstünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar.”²¹

“Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidiye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Harâm civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin.”²²

“Bir müminin bir mümini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, bir mümin köleyi azat etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mümin olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mümin bir köle azat etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında anlaşıma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mümin bir köle azat etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay art arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²³

²⁰ el-Bakara 2/183-185.

²¹ el-Bakara 2/187.

²² el-Bakara 2/196.

²³ en-Nisâ 4/92.

“Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz.”²⁴

“Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ’be’ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksulları yedirmek suretiyle kefaret yahut onun dengi oruç tutmaktır. (Bu) yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir”²⁵

“Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini göreceksiniz olursanız, ‘Şüphesiz ben Rahmân’a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım’ de.”²⁶

“Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkeklerle, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”²⁷

“Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönenlerin, onlarla cinsî münasebetten önce bir köle azat etmeleri gerekir. Size emredilen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah’a ve Resûlüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah’ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.”²⁸

Bakara Sûresi 183, 184, 185 ve 187. âyetlerde ağırlıklı olarak oruç ile ilgili bazı hükümler açıklanmıştır.

²⁴ el-Mâide 5/89.

²⁵ el-Mâide 5/95.

²⁶ Meryem 19/26.

²⁷ el-Ahzâb 33/35.

²⁸ el-Mücâdele 58/3-4.

Ahzab 35. âyette oruç, bağışlanacakları ve kendilerine büyük bir mükâfatın hazırlandığı vadedilen erkek ve kadınların özelliklerinden biri olarak zikredilmiştir.

Hac ve umre ile ilgili bazı hükümleri açıklayan Bakara 196. âyette, hata yoluyla bir mümini öldürenin yapması gerekeni açıklayan Nisa 92. âyette, bilerek yemin edip yemini bozanın yapması gerekeni açıklayan Maide 89. âyette, ihramlı olduğu halde harem bölgesinde avlananın yapması gerekeni açıklayan Maide 95 ve zihar yapanın pişman olması durumunda yapması gerekeni açıklayan Mücadele 4. âyetlerde zikredilen oruç, oluşan kusurun veya işlenen suçun telafisi bağlamında zikredilmiş bir oruçtur. Bu âyetler doğrudan oruç ahkâmına dair bir hüküm içermemektedir.

Yüce Allah'ın Meryem'e hitaben, insanlardan birini görürse Rahman'a oruç adadığını, bundan dolayı konuşmayacağını söylemesini emrettiği Meryem 26. âyetde de oruç kelimesinin kullanılabildiği anlamlardan birinin susma olduğu, oruç ahkâmı ile ilgili bir bilginin âyetde ön plana çıkmadığı anlaşıyor.

2.2. Farziyeti

Yüce Allah iman edenlere oruç ibadetini farz kılmıştır. Bu ibadet sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ümmetinden olan müminlere özgü bir ibadet olarak farz kılınmış değil, önceki ümmetlere de farz kılınmış bir ibadettir. Bu durum Bakara Sûresinin 183. âyetinde şöyle ifade edilir. “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ” *Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı.*” Bu âyetten orucun farz kılındığı kolayca anlaşılabiliyor.

Bakara 185. âyetde de farz kılınan orucun ne zaman tutulacağı ve kadarklık bir süre tutulacağı yer almaktadır. Söz konusu âyetin ilgili kısmı şöyledir: “شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ” *Ramazan ayı öyle bir aydır ki, o ayda insanlara doğru yolu gösteren ve apaçık hidâyet delillerini içeren hak ile bâtılın arasını ayıran Kur'an indirilmiştir. Öyleyse içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin.*” Bu âyetde tutulması gereken orucun zamanının, Ramazan ayı olduğu belirtilmiş ve bu aya ulaşanın oruç tutması emredilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de orucun farz kılınmasının hikmetine ve gerçekleştirmek istediği amaca da işaret edilmektedir. Bakara 183. âyetinin son kısmında yer alan “لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ” *umulur ki sakınırsınız* ifadesi ile orucun bu yönüne dikkat çekilmektedir. Öyleyse orucun gerçekleştirmek istediği en önemli amaç kişiyi takvaya ulaştırmasıdır. İslâm'ın diğer esaslarında da benzeri bir hikmetin öne çıktığı dikkatleri çekmektedir. Mesela namaz ile ilgili yüce Allah şöyle buyurur: “*Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve*

kötülükten alıkoyar.”²⁹ Zekâtla ilgili de şöyle buyuruyor: “Onların mallarından, kendisiyle onları temizleyeceğin ve arındıracağı bir sadaka al”³⁰

2.3. Fazileti ve Önemi

Kur’ân-ı Kerîm’de orucun zikredildiği âyetler incelendiğinde gerek oruçlu geçirilmesi farz kılınmış olan Ramazan ayının faziletine, gerekse mutlak olarak orucun önemine dikkat çeken ifadelerin yer aldığı görülür. Oruçlu olarak geçirilmesi farz kılınmış Ramazan ayının fazilet ve önemine delalet eden ifadelerden bazıları bu ayın önemini doğrudan vurgularken bazıları ise dolaylı bir şekilde vurgulamaktadır. Ayrıca Kur’an-ı Kerîm’de genel olarak orucun önemine delalet eden ifadeler yer almaktadır.

Bakara Sûresi 185. âyetinde bu ay insanlara hidâyet kaynağı olan, hi-dâyetten apaçık delilleri ihtiva eden, hak ile batılı birbirinden ayırt eden Kur’an’ın indirildiği bir ay şeklinde ifade edilerek onun önemine doğrudan vurgu yapılmış, akabinde de bu aya erişenin oruç tutması emredilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Ramazan ayının önemini dolaylı bir şekilde vurgulayan âyetlerden biri Duhân Sûresinin başında yer alan âyettir. Yüce Allah bu surenin başında Kitab’a yemin ettikten sonra, onu mübarek bir gecede indirdiğini şüpheyi mahal kalmayacak bir ifade biçimiyle beyan etmektedir. İlgili âyetler şöyledir: “*Apaçık olan Kitab’a andolsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik.*”³¹ Öyleyse Kur’an’ın indiği gece Yüce Allah’ın mübarek kıldığı bir gecedir. Bakara 185. âyetinde Kur’an’ın Ramazan ayında indirildiği ifade edildiğine göre doğal olarak bu âyetinde mübarek olduğu ifade edilen gecenin Ramazan ayının içinde yer alan bir gece olduğu anlaşılmaktadır.

Bu ayın değerini dolaylı bir şekilde ifade eden başka bir şey de onun kadir gecesini içinde barındırıyor olmasıdır. Çünkü kadir gecesini bin aydan daha hayırlı olan bir gecedir. Bunu ifade eden âyetler şöyledir: “*Şüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu (onun kıymetini) sana ne bildirdi? Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır.*”³² Bu âyet Kur’an’ın kadir gecesinde indiğini ve kadir gecesinin de bin aydan daha hayırlı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bunun Ramazan ayının önemine delalet etmesi ise bu gecenin Ramazan ayının içinde yer alıyor olmasıdır. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere Kur’an Ramazan ayında indirilmiştir. Dolayısıyla Bakara 185, Duhân 2-3 ve Kadir suresi birlikte düşünüldüğünde Ramazan ayının önemi bağlamında şu sonuca varılır: Kur’an mübarek bir gecede indirilmiştir, bu mübarek gece bin aydan daha hayırlı olan kadir gecesidir ve bu gece de Ramazan ayının içindedir.

²⁹ el-Ankebût 29/45.

³⁰ et-Tevbe 9/103.

³¹ ed-Duhân 44/2-3.

³² el-Kadr 97/1-3.

Bu da Ramazan ayının önemine delalet etmektedir, çünkü Yüce Allah Ramazan ayını, içinde Kur'an indirilmiş ay olarak nitelemiştir.

Hasta veya yolcu olduğu için Ramazan ayında kendisine oruç tutamama kolaylığı sağlanan kimsenin bilahare oruçlarını kaza etmelerinin gerektiğini ifade eden âyet de Ramazan ayı orucunun önemine delalet etmektedir. Çünkü Yüce Allah önemine binaen mazeret durumunda dahi oruç tutma sorumluluğunu tamamen kaldırmamış, bilahare kaza edilmek üzere ertelemiştir. Buna delalet eden âyetin ilgili kısmı şöyledir: “فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar”³³

Oruç tutamayacak ve bilahare kazasını da yapamayacak durumdaki kimselerin üzerinden oruç sorumluluğu tamamen kaldırılmış; bunun yerine, oruç tutamadıkları günler sayısınca fidye vermeleri sorumluluğu yüklenmiştir. Bu da oruç tutamamanın oluşturduğu boşluğun başka bir sorumlulukla doldurulması suretiyle bir bakıma oruca verilen öneme işaret etmektedir. Buna delalet eden âyetin ilgili kısmı şöyledir: “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” *Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verirler.*³⁴

Kur'an-ı Kerim'de Ramazan orucunun önemini vurgulayan ifadelerin yanında genel olarak oruç tutmanın önemine vurgu yapan ifadeler de yer almaktadır. Bunlar şöyle arz edilebilir:

1. Bağışlanacakları vadedilen kimselerin özelliklerinden biri olması. Oruç Kur'an-ı Kerim'de bağışlanacakları ve kendilerine büyük bir mükâfatın hazırlandığı ifade edilen erkek ve kadınların özelliklerinden biri olarak zikredilmiştir. Buna delalet eden âyetin ilgili kısmı mealen şöyledir: “Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara... oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara... Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”³⁵

2. Orucun, gerek hac ve umre menâsikinın icrası esnasında karşılaşılan bazı durumlarda seçeneklerden biri olarak gerekse kurban kesmeye gücün yetmediği durumda yapılması emredilen bir ibadet olarak sunulması. Bu hem hac ve umre ibadetinin önemine hem de onda meydana gelebilecek bir eksikliğin telafisi olarak seçeneklerden birinin oruç olarak sunulması açısından orucun önemine delalet etmektedir. İlgili âyetlerde ifade edilen mana kısaca şöyledir:

Hac veya umre için ihrama girdikten sonra bu ibadeti tamamlamaktan alıkonanların, başlarını tıraş edip ihramdan çıkabilmeleri için bir kurban

³³ el-Bakara 2/184.

³⁴ el-Bakara 2/184.

³⁵ el-Ahzâb 33/35.

kesmeleri gerekir. Kurban, kesilecek yere ulaşış kesilinceye kadar başlarını tıraş edip ihramdan çıkamazlar. Ancak hasta olduğu veya başında bir rahatsızlık bulunduğu için daha önce tıraş olmak zorunda kalanların ise fidye olarak ya oruç tutmaları ya sadaka vermeleri ya da kurban kesmesi gerekir.

Güvende olup temettü haccı yapanlar yani umre yaptıktan sonra ihramdan çıkıp hac zamanına kadar temettü halinde kalanların, kolaylarına gelen bir kurban kesmeleri gerekir. Kurban kesemeyenlerin ise üç günü hacda yedi günü de hacdan döndükten sonra olmak üzere toplam on gün oruç tutmaları gerekir. Bu hüküm Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir.³⁶

3. Orucun, hata yoluyla gerçekleşen öldürme olayında, öldürenin köle azat etmesi gereken yerde, azat edecek köle bulamaması veya buna imkânının olmaması durumunda bağışlanabilmesi için bir ceza olarak aralıksız iki ay art arda oruç tutma ile sorumlu kılınması. Bu durum orucun kişinin bağışlanması için ne kadar önemli olduğuna delalet etmesi bakımından önemlidir.³⁷

4. Yeminin kefareti olarak zikredilmiş olması. Bilerek yapılan bir yeminin gereği yapılmadığı zaman yemin eden kişinin kefareti olarak on fakiri yedirmesi veya giydirmesi ya da bir köle azat etmesi gerekir. Bunları yapmadığı durumda ise yemininin kefareti olarak üç gün oruç tutması gerekir.³⁸ Gerekliği durumunda orucun yemine kefareti olarak kabul edilmesi orucun önemine delalet etmektedir.

5. İhramlı iken av hayvanı öldürene ceza olarak biçilen şeylerden biri olması. Orucun önemine işaret eden bir diğer âyet de ihramlı iken av hayvanı öldürene ceza olarak biçilen üç şeyden birinin oruç tutmak olduğunu ifade eden âyettir.³⁹ İşlenen suçta kefareti olan şeyler arasında orucun da zikredilmiş olması onun önemine delalet eder.

6. Eşine zihar yapan kişinin pişman olması durumunda yapması gereken şeylerden biri olarak zikredilmiş olması. Orucun önemine işaret eden bir diğer âyet zihar âyetidir. Bu âyette zihar yapanların yaptıklarına pişman olmaları durumunda eşleriyle temas etmeden önce bir köle azat etmeleri, buna gücü yetmeyenlerin temastan önce iki ay aralıksız oruç tutmaları, buna da gücü yetmeyenlerin altmış fakiri doyurmaları gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁰ Bu âyette işlenen suçta kefareti olması bakımından köle azat etme imkânının bulunmadığı durumda oruç tutulmasının emredilmesi orucun önemine delalet etmektedir.

³⁶ el-Bakara 2/196.

³⁷ en-Nisâ 4/92.

³⁸ el-Mâide 5/89.

³⁹ el-Mâide 5/91.

⁴⁰ el-Mücâdele 58/3-4.

2.4. Oruçta Hasta ve Seferinin Durumu

Kur'an-ı Kerim'de hasta veya seferi olan kimselerin oruç yükümlülükleri hakkında bilginin yer aldığı âyetlerin ilgili kısımları şöyledir:

“Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar...”⁴¹

“...İçinizden kim o aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun.”⁴²

Bu âyetler, Ramazan ayında seferi veya hasta olduğu için oruç tutmayanların bilahare oruçlarını kaza etmeleri gerektiğini ifade etmektedir.

3. Fıkıh Kaynaklarında Oruç

3.1. Fakihlerin Oruçla İlgili Üzerinde İttifak Ettikleri Bazı Hususlar

Fakihler Ramazan orucunun farz olduğunda ve Ramazan orucunun İslâm'ın rükünlerinden / esaslarından biri olduğunda icmâ etmişlerdir.⁴³

3.1.1. Ramazan Ayının Sübûtü

Ramazan orucunun, hilali görmeyle veya Şaban ayını otuza tamamlamayla vacip olacağı konusunda ittifak edilmiştir.⁴⁴

Şevval ayının girdiği de hilali görmeyle sabit olur. Şevval hilali görülmezse Ramazanı otuza tamamlamak gerekir.⁴⁵

⁴¹ el-Bakara 2/184.

⁴² el-Bakara 2/184

⁴³ Bk. Kâsânî, *Bedâ'i u 'ş-şanâ'i*, 2/550; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 262; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/420. İbn Kudâme, *Muğni*, 4/323-324; İbn 'Abdilber, *İcmâ'*, thk. Fuad b. 'Abdilaziz vd. (Riyad: Dâru'l-Kasım, ts.), 125; Dimeşki, Muhammed b. 'Abdirrahmân. *Rahmetü'l-ümme fi İhtilâfi'l-eimme*, thk. Hâşim Cemil 'Abdullâh (Beyrut: Muessesetü'r-Reyyân, 2021), 1/255; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/543.

⁴⁴ Ebû'l-Fazl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'li'l-muhtâr*, thk. 'Ali 'Abdulhamîd Ebu'l-Hayr v.dğr. (Dimeşk: Dâru'l-Hayr, 1998), 1/173-174; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 263; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/420; İbn Kudâme, *Muğni*, 4/325, 330; Dimeşki, *Rahmetü'l-ümme*, 1/258; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/548.

⁴⁵ Ramazan otuza tamamlandığı halde hilal görülmezse ne yapılacağı konusunda ihtilaf edilmiştir:

-Hanefî ve Mâlikîlere gökyüzü açıksa o gecenin sabahında oruç tutulur ve ramazan hilali şahitlerinin yalan konuştuklarına hükmedilir, gökyüzü kapalıysa o gecenin sabahı şevval ayından olduğu kabul edilir.

-Şâfiî mezhebinin en sahih görüşüne göre insanlar adil bir şahidin şehadetiyle oruç tutmuşlarsa ve ramazanı da otuza tamamlamışlarsa ister gökyüzü açık ister kapalı olsun sonraki gün bayram yaparlar.

-Hanbelîlere göre insanlar iki adil şahidin şehadetiyle oruç tutmuşlarsa ve ramazanı da otuza tamamlamışlarsa sonraki gün bayram yaparlar. Ancak ramazan hilali bir adil şahidin şehadetiyle sabit olmuşsa veya Şaban ayının yirmi dokuz gün çektiği

3.1.2. Orucun Rükünleri

Hanefî ve Hanbelîlere göre orucun rükünü, oruç süresince orucu bozacak şeylerden uzak durmaktır. Maliki ve Şâfilere orucun rükünleri niyet etmek ve oruç süresince orucu bozacak şeylerden uzak durmaktır. Aslında Hanefî ve Hanbelîler de oruçta niyetin gerekli olduğunu söylerler. Ancak onlara göre niyet orucun rükünlerinden değil, orucun sıhhat şartlarındandır. Sonuç itibariyle Ramazan orucunda niyet olmadan orucun sahih olmayacağı konusunda ittifak edilmiştir.⁴⁶

Oruç tutulması gereken zamanın fecirden başlayıp güneşin batışına kadar ki süre olduğunda icmâ edilmiştir.⁴⁷

3.1.3. Orucun Şartları

Orucun şartları, vacip olmasının şartları ve sahih olmasının şartları olmak üzere ikiye ayrılır: Orucun vücut şartları: Müslüman olmak, balığ olmak, akıllı olmak, oruç tutmaya muktedir olmak, mukim olmak. Bu şartlar üzerinde ittifak edilmiştir. Orucun sıhhat şartları: Müslüman olmak, akıllı olmak, hayız ve nifastan temiz olmak, zamanın oruca uygun olması, niyet etmek. Sonuç olarak dört mezhep imamı Ramazan orucunun Müslüman, balığ, akıllı, hayz ve nifâs halinden temiz, oruç tutmaya muktedir ve mukim olanlara farz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁴⁸

Hayz ve nifâs halindeki bir kadının oruç tutması durumunda orucunun sahih olmayacağı ve kaza etmesi gerektiği konusunda ittifak edilmiştir. Fecirden önce hayız veya nifâstan temizlenmiş kadının niyet edip oruç tutması vaciptir. Daha sonra yıkanabilir.⁴⁹

üzerinden hesap yapılmışsa otuz birinci günü de oruç tutmak gerekir. Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/552-553.

⁴⁶ Bk. Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i* 2/597-598; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/170; İbn Rüşd, *Bidâ-yetü'l-müctehid*, 270; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 1/423; İbn Kudâme, *Mugni*, 4/333; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/260-261; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/543; Vehbe Zühaylî, *el-Vecîz fi'l-Fıkhî'l-İslâmî* (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2005), 1/333.

⁴⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-l-Muhtâr*, 1/173; İbn Rüşd, *Bidâ-yetü'l-müctehid*, 273; Muhammed b. Ahmed eş-Şirbînî, *el-İknâ' fi halli elfâzi Ebî Şüccâ* (Mısır: İdâretü'l-Âmme li'l-Me'âhidi'l-Ezheriyye, 1985), 2/11; İbn Kudâme, *Mugni*, 4/325; İbn Abdilber, *İcmâ'*, 126.

⁴⁸ Bk. Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i* 2/580-597; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 306-308; Şirbînî, *İknâ'* 2/8-10; İbn Kudâme, *el-Kafl*, 433-434; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/255; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/543-548; Zühaylî, *Vecîz* 1/333; Daha önce belirtildiği üzere Mâlikî ve Şâfilere göre niyet orucun bir rükündür. Ayrıca Mâlikîlere göre müslüman olmak orucun vacip olma şartı değil sahih olma şartıdır. Bk. Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/546.

⁴⁹ Bk. Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dimaşkî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1996), 1/161; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 307-308; Şirbînî, *İknâ'* 2/13; İbn Kudâme, *Mugni*, 4/392, 397; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/256.

Cünüp olarak sabahlayanın orucunun sahih olduğu, ancak fecirden önce gusül almasının sünnet olduğu konusunda icmâ edilmiştir.⁵⁰

3.1.4. Oruç Tutmamanın Mubah Olduğu Durumlar

1. **Sefer:** Seferi olanın oruç tutup tutmama arasında serbest olduğu icmâ ile sabittir.⁵¹ Sefere çıkmaya niyetlenen kişi sefere çıkmadığı sürece mukim sayıldığından orucunu bozamayacağı konusunda ittifak edilmiştir.⁵² Fecirden sonra sefere çıkan kişinin orucunu bozamayacağı, bozması durumunda da kazasını tutması gerektiği konusunda da ittifak edilmiştir.⁵³

2. **Hastalık:** Oruçlu hastalanırsa veya oruç tutması durumunda hastalığının artacağından ya da iyileşmesinin gecikeceğinden korkarsa orucunu bozabileceğinde ittifak edilmiştir.⁵⁴

Seferi veya hastanın oruç tutması durumunda orucunun sahih olacağı konusunda ittifak edilmiştir. Bunlar oruç tutmamaları durumunda bilahare oruçlarının kazasını tutarlar.⁵⁵

3. **Gebelik ve Çocuk Emzirmek:** Oruç tutmaları durumunda kendilerine veya çocuklarına bir zarar dokunacağından korkan hamile ve süt emziren kadınların oruç tutmayıp bilahare kaza edebilecekleri, oruç tutmaları durumunda ise oruçlarının sahih olacağı konusunda ittifak edilmiştir.⁵⁶

4. **Aşırı Yaşlılık ve iyileşme umudu bulunmayan hastalık:** Yıl boyunca oruç tutamayacak kadar ileri derecede yaşlı erkek ve kadınların oruç tutmayabilecekleri, güçleri yetmediği için tutmadıkları günlerin kazasından da sorumlu olmadıkları icmâ ile sabittir. Bunların, her bir gün için bir fidyе vermeleri gerekir. İyileşme umudu bulunmayan hastanın durumu da böyledir.⁵⁷

⁵⁰ İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/391; Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/261.

⁵¹ Meydânî, *Lübâb*, 1/159; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312; Şirbînî, *İknâ* ' 2/25; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/406; İbn 'Abdilber, *İcmâ* ' , 127; Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/257; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/574; Zühaylî, *Vecîz*, 1/333.

⁵² Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 1/437; İbn 'Abdilber, *İcmâ* ' , 128.

⁵³ Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312-213; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 1/437; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/575. Böyle birinin kefareti gerektirecek şekilde orucunu bozması durumunda ayrıca kefaretin gerekip gerekmediği konusunda ise ihtilaf edilmiştir. Cumhura göre kefarete gerekmez. Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/575.

⁵⁴ Meydânî, *Lübâb*, 1/159; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 311; Şirbînî, *İknâ* ' 2/25; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/393, 403; Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/257; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/572.

⁵⁵ Meydânî, *Lübâb*, 1/159; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 311; Şirbînî, *İknâ* ' 2/25; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/393, 403, 406; Zühaylî, *Vecîz*, 1/340.

⁵⁶ Meydânî, *Lübâb*, 1/159; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312; Şirbînî, *İknâ* ' 2/22; İbn Kudâme, *Kâfî*, 434; Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/256; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/573; Zühaylî, *Vecîz*, 1/340.

⁵⁷ Meydânî, *Lübâb*, 1/160; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312; Şirbînî, *İknâ* ' 2/22; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/395-396; Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/258; Cezîrî, *el-Fıkh*

5. **Aşırı derecede açlık ve susuzluk.** Oruçlu olan kişi açlıktan veya susuzluktan öleceği veya bazı organlarını kaybedeceği gibi bir duruma düşeceğinden korkarsa orucunu bozması vacip olur, oruç tutması durumunda da günahkâr olur. Bu konuda ittifak edilmiştir. Daha sonra bozduğu orucun kazasını tutar.⁵⁸

3.1.5. Orucu Bozan Şeyler

Orucu bozacağı konusunda ittifak edilenler genel olarak şunlardır:

1. Maddi bir şeyin bilerek mideye girdirilmesi. Bunun gıda veya ilaç gibi gıda manasında bir şey olması ile toprak veya maden gibi bir şey olması arasında fark olmadığı gibi, sıvı veya sıvı olmayan tütün gibi bir şey olması arasında da bir fark yoktur.

2. Öpme veya dokunma sebebiyle meninin gelmesi,

3. Kasıtlı olarak kusma,

4. Oruç vaktinin girmediğini veya çıktığını zannettiği için bir şeyler yiyip içenin bilahare bu zannında yanlışlığının ortaya çıkması,

5. Gusül yapmayı gerektiren cinsel ilişki.⁵⁹

3.1.6. Orucun Kazası, Kefareti ve Fidyesi

İster ister hastalık, yolculuk ve aybaşı hali gibi bir özürden dolayı oruç tutmamış olan, ister bilerek veya unutarak niyet getirmediği için orucu sahih olmayan kişinin bu orucunun kazasını tutması gerektiği konusunda ittifak edilmiştir.⁶⁰

Ramazan orucunu cinsel ilişkiyle bozana kazaya ilaveten kefaret gerektiği konusunda icmâ edilmiştir.⁶¹ Kefaret cumhura göre sırasıyla bir köle azat etmek, buna gücü yetmeyen için iki ay üst üste kesintisiz oruç tutmak buna da gücü yetmeyen için altmış fakiri doyurmaktır.⁶²

⁵⁸ 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a, 1/576; Zühaylî, *Vecîz*, 1/340.

⁵⁹ Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/576; Zühaylî, *Vecîz*, 1/340.

⁶⁰ Meydânî, *Lübâb*, 1/157-158; İbn Rüsd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 267-269; Şirbînî, *İknâ'* 2/11-13; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/349, 352-353, 368, 372; İbn Kudâme, *Kâfî*, 440-444; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/262-265; Zühaylî, *Vecîz*, 1/341-342.

⁶¹ Meydânî, *Lübâb*, 1/157-159; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312; Şirbînî, *İknâ'* 2/18, 22-23, 25; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/349; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/265.

⁶² Meydânî, *Lübâb*, 1/157; Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 312; Şirbînî, *İknâ'* 2/18-19; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/372, 380; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/264-265; Zühaylî, *Vecîz*, 1/344; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/560-562, 579-580;

⁶³ Meydânî, *Lübâb*, 1/157-158, 2/193; Şirbînî, *İknâ'* 2/18-19; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/372, 380; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/264-265; Zühaylî, *Vecîz*, 1/344; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1/560-562, 579-580; Şafîî ve Hanbelî mezhebinin kuvvetli görüşüne göre sadece erkeğe kefaret gerekirken Ebû Hânîfe ve Mâlik'e göre ise her ikisine de kefaret gerekir. Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/264-265. İmam Mâlik'e göre kişi sıraya uymakta muhayyerdir. Ubeyd, *Fıkhü'l-ibâdât*, 315; Dimeşkî, *Rahmetü'l-ümme*, 1/264-265.

Oruç tutmaya gücü yetmeyenler tutamadıkları her bir gün için bir fideye verirler. Fideye vermeyi gerektiren durumlar:

1. Aşırı yaşlılıktan dolayı oruç tutmaktan aciz olmak (malikilerin kuvvetli görüşüne göre bunların fideye vermesi sünnettir),
2. İyileşme umudu bulunmayan hastalıktan dolayı oruç tutamamak (malikilerin kuvvetli görüşüne göre bunların fideye vermesi sünnettir),
3. Oruç tutmaları durumunda çocuklarına zarar dokunacağından endişe eden hamile veya süt emziren kadınlar tutmadıkları günlerin kazasını tutmanın yanında bir de her bir gün için bir fideye verirler. Bu cumhurun görüşüdür. Hanefilere göre bunlara fideye gerekmez.
4. Ramazan'ın kazasını diğer bir Ramazan gelinceye kadar geciktiren kişinin kazasını geciktirdiği her bir gün için bir fideye verir. Bu cumhurun görüşüdür.⁶³ Hanefilere göre bunlara fideye gerekmez.⁶⁴

3.1.7. Oruçla İlgili Üzerinde İttifak Edilmiş Diğer Bazı Meseleler

Ramazan günlerinin birinde mukim olduğu ve sıhhatli olduğu halde bilerek yiyip içene kazanın, ayrıca günün kalan kısmında da orucu bozacak şeylerden uzak durmasının vacip olduğu konusunda ittifak edilmiştir.⁶⁵

Kasten kusarak orucunu bozan kişinin sadece bozduğu orucun kazasını tutması gerektiği, ona ayrıca kefarete gerekmediği konusunda icmâ edilmiştir.⁶⁶

Gün boyu baygın kalan kişinin orucunun sahih olmadığı, fakat gün boyu uyuyan kişinin orucunun sahih olduğu konusunda ittifak edilmiştir.⁶⁷

Gündüz ihtilam olanın orucunun bozulmayacağına icmâ edilmiştir.⁶⁸

3.2. Fakihlerin Oruçla ilgili Kur'an'da Yer Almadığı Halde Üzerinde İttifak Ettikleri Hususlardan Sünnetle Sabit Olanlar

Bu başlık altında çalışmamızın gereği olarak fakihlerin oruçla ilgili Kur'an'da yer almadığı halde üzerinde ittifak ettikleri meselelerden sadece sünnetle sabit olanlar zikredilecektir.

⁶³ Ubeyd, *Fıkhu'l-ibâdât*, 318; Şirbînî, *İknâ* ' 2/22-25; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/400; Zühaylî, *Vecîz*, 1/345-347.

⁶⁴ Zühaylî, *Vecîz*, 1/345-347.

⁶⁵ Mevsilî, *İhtiyâr*, 1/176-177; Ubeyd, *Fıkhu'l-ibâdât*, 314; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 1/437-438. İbn Kudâme, *Kâfî*, 444. Buna ayrıca kefaretin gerekip gerekmediği konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/267.

⁶⁶ Mevsilî, *İhtiyâr*, 1/171; Ubeyd, *Fıkhu'l-ibâdât*, 309; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 1/437; İbn Kudâme, *Kâfî*, 444. İbn 'Abdilber, *İcmâ* ' , 130.

⁶⁷ Meydânî, *Lübâb*, 1/161; Ubeyd, *Fıkhu'l-ibâdât*, 308; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, 1/432-433; İbn Kudâme, *Muğnî*, 4/343-344; Dimeşkî, *Raḥmetü'l-ümme*, 1/268.

⁶⁸ Merğînânî, Ebu'l-Hasan 'Alî b. Ebîbekir. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mubtedî*, thk. Na'im Eşref Nûr Ahmed, (Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmî'l-İslâmiyye, 1417), 2/254; Ubeyd, *Fıkhu'l-ibâdât*, 311; İbn 'Abdilber, *İcmâ* ' , 131.

1. Gökyüzünün kapalı olması nedeniyle hilalin görülmemesi durumunda ister Şaban ister Ramazan ayı olsun içinde bulunulan ayın otuza tamamlanacağı,

2. Rükün veya şart olduğunda ihtilaf edilmiş olsa bile, orucun sahih olabilmesi için niyet etmenin gerekli olduğu,

3. Hayz ve nifâs halindeki bir kadının oruç tutmasının haram olduğu, oruç tutması durumunda orucunun sahih olmayacağı ve kaza etmesi gerektiği,

4. Cünüp olarak sabahlayanın orucunun sahih olduğu,

5. Oruç tutmaları durumunda kendilerine veya çocuklarına bir zarar dokunacağından korkan hamile ve süt emziren kadınların oruç tutmayıp bilahare oruçlarını kaza edebilecekleri,

6. Kasıtlı olarak kusmanın orucu bozacağı,

7. Ramazan orucunu cinsel ilişkiyle bozan kişiye kazaya ilaveten kefaletin gerektiği,

8. Yıl boyunca oruç tutamayacak durumda olan ileri derecede yaşlı erkek ve kadınların oruç tutmaktan sorumlu olmadıkları ancak her bir gün için bir fidye vermeleri gerektiği konularında fakihler ittifak etmişlerdir.

3.2.1. Fakihlerin Üzerinde İttifak Ettikleri Bu Meselelerin Delilleri

1. **Hilalin görülmemesi halinde izlenecek yol:** Gökyüzünün kapalı olmasından dolayı hilalin görülmemesi durumunda Şaban ayının otuza tamamlanacağı, aynı şekilde gökyüzünün kapalı olmasından dolayı şevval hilalinin görülmemesi durumunda Ramazan ayının otuza tamamlanacağı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleriyle sabittir. Söz konusu hadislerden bazıları şöyledir:

“Hilali görmedikçe oruca başlamayınız, hilali görmedikçe bayram etmeyiniz, hava bulutlu olur da hilali göremeyecek olursanız ona göre takdir ediniz”⁶⁹

“Ramazan hilalini görünce oruca başlayınız, şevval hilalini görünce de bayram ediniz. Hava bulutlu olursa Şaban'ı otuza tamamlayınız”⁷⁰

“Ramazan hilalini görünce oruca başlayınız, şevval hilalini görünce de bayram ediniz. Hava bulutlu olursa otuz gün oruç tutunuz.”⁷¹

İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Biz ümmi bir toplumuz; Yazıyı ve hesabı bilmeyiz. Bilin ki ay şöyle şöyle olur” dedi. Yani bazen 29 bazen de 30 çeker demek istedi.⁷²

⁶⁹ Buhârî, “Savm”, 11; Müslim, “Sıyâm”, 2.

⁷⁰ Benzeri rivâyetler için örnek olarak bk. Müslim, “Sıyâm”, 17.

⁷¹ Müslim, “Sıyâm”, 17.

⁷² Buhârî, “Savm”, 13.

2. Orucun sahih olabilmesi için niyetin gerekli oluşu: Orucunun sahih olabilmesi için niyetin gerekli olduğu Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleriyle sabittir.

“إنما الأعمال بالنيات ameller niyetlere göredir”⁷³ Genel olarak bu hadis amellerin niyetlere göre karşılık bulacağını ifade etmektedir. Oruç da bir amel olduğuna göre bu hadis ister farz ister sünnet oruç olsun sahih olabilmesi için niyetin şart olduğuna delalet eder.

“مَنْ لَمْ يُجْمِعِ الصِّيَامَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَلَا صِيَامَ لَهُ” Fecirden önce oruca niyet etmeyen kimsenin orucu yoktur.”⁷⁴

Hız. Aişe (r.anhâ) anlatıyor: “Bir gün Allah Resûlü (s.a.s.) yanıma girdi, ‘Yanınızda yiyecek bir şey var mı?’ diye sordu. Ben ‘Hayır’ dedim. ‘Öyleyse oruç tutacağım dedi...’⁷⁵

Bu hadislerin ortak yönü ister farz ister sünnet oruç olsun sahih olabilmesi için niyetin şart olduğuna delalet etmesidir.⁷⁶

3. Orucun sahih olabilmesi için hayz ve nifâs halinden temiz olma şartı: Bu şartın delillerinden biri Hız. Aişe'den (r.anhâ) rivâyet edilen şu hadistir: Muaze'den (r.anhâ) rivâyet edildiğine göre o şöyle dedi: “Hız. Aişe'ye (r.anhâ) neden hayz halindeki bir kadın orucu kaza eder de namazı kaza etmez diye sordum. O da bana şöyle dedi: ‘Hayz haline girdiğimizde orucu kaza etmemiz emredilir, ancak namazı kaza etmemiz emredilmezdi.’”⁷⁷

4. Cünüp olarak sabahlayanın orucunun sahih olduğu meselesi: Bu meselenin delili Hız. Aişe ve Ümmü Seleme'den rivâyet edilen hadistir. Onlar şöyle dediler: “Resûlullah (s.a.s.) Ramazan'da ihtilam olmaksızın cinsel ilişkiden dolayı cünüp olarak sabahlar, orucunu da tutardı.”⁷⁸

5. Hamile ve süt emziren kadınların oruç tutmayıp bilahare kaza edebilecekleri meselesi: Bu konuda Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Allah seferi olandan orucu ve namazın yarısını, hamile ve süt emzirenden ise orucu düşürmüştür.”⁷⁹

⁷³ Buhârî, “Bedü'l-Vahy”, 1; Müslim, “İmâre”, 45.

⁷⁴ Tirmizî, “Savm”, 33; Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *Süneni Ebî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabellî, (b.y.: Dâru'r-Risâle el-Alemiyye, 2009), “Savm”, 71; Ebû Dâvûd'un muhakkikleri olan Şuayb Arnaût ile Muhammed Kâmil Karabellî bu hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir. Bk. Ebû Dâvûd, *Süneni Ebî Dâvûd*, 4/112.

⁷⁵ Müslim, “Sıyâm”, 32.

⁷⁶ Ancak Hız. Aişe hadisi sünnet oruç için niyetin gündüz de getirilebileceğine delalet eder.

⁷⁷ Müslim, “Hayz”, 15.

⁷⁸ Buhârî, “Savm”, 25; Müslim, “Sıyâm”, 13.

⁷⁹ Ebû Dâvûd, “Savm”, 34; Tirmizî, “Savm”, 12; İbn Mâce, “Sıyâm”, 12; Ebû Dâvûd muhakkikleri olan Şu'ayb el-Arnaût ve Muhammed Kâmil Karabellî ile İbn Mâce'nin

6. Kasıtlı olarak kusanın orucunun bozulacağı: Bunun delili Hz. Peygamber (s.a.s.) şu hadisidir: “Oruçlu olduğu halde iradesi dışında kusan kişiye kaza gerekmez, ancak isteğiyle kusana kaza gerekir.”⁸⁰

7. Ramazan orucunu cinsel ilişkiyle bozan kişiye kazaya ilaveten kefaret gerektiği: Ramazan orucunu cinsel ilişkiyle bozan kişinin, bozduğu orucun kazasını tutması yanında kefaret vermesi de gerektiğine Ebu Hureyre’nin rivâyet ettiği şu hadis delalet eder: “Biz Resûlullah’ın (s.a.s.) yanında otururken ansızın bir adam çıka geldi ve ‘Helak oldum ey Allah’ın Resûlü!’ dedi. Resûlullah da ‘Sana ne oldu’ dedi. O, ‘Oruçluyken eşimle cinsel ilişkide bulundum’ dedi. Resûlullah ‘Azat edecek kölen var mı?’ dedi. O ‘Hayır’ dedi. Resûlullah ‘İki ay aralıksız oruç tutabilir misin?’ dedi. O ‘Hayır’ dedi. Resûlullah ‘Altmış fakiri doyuracak imkânın var mı?’ dedi. O ‘Hayır’ dedi. Resûlullah ‘Otur öyleyse’ dedi. Resûlullah (s.a.s.) içinde hurma bulunan bir sepet getirdi. Sonra ‘Soru soran nerede?’ dedi. Adam ‘Buradayım’ dedi. Resûlullah ‘Al bunu sadaka olarak dağıt.’ dedi. Bunu üzerine adam, ‘Benden daha fakirine mi? Allah’a yemin ederim ki Medine’nin - iki kara taşlığını kastederek- iki yakası arasında bizden daha fakir bir ev halkı yoktur.’ dedi. Resûlullah (s.a.s.) azı dişleri görününceye dek güldü, sonra da ‘Al bunu ailene yedir’ dedi.”⁸¹

8. Yıl boyunca oruç tutamayacak durumda olanların durumu. Yıl boyunca oruç tutamayacak durumda olan ileri derecede yaşlı erkek ve kadınların oruç tutmaktan sorumlu olmadıkları ancak her bir gün için bir fidye vermeleri gerektiğinin delili “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesidir. Ancak bu âyetin söz konusu hükme olan delaletini belirleme konusunda âyetin mensuh olup olmadığı meselesindeki ihtilafın ve bu ihtilafın temelinde yer alan hadislerin önemli bir rolü vardır.

Âyetin mensuh olduğunu merkeze alan rivâyetlere göre âyetteki “يُطِيقُونَهُ” ifadesi büyük bir meşakkate katlanmadan oruç tutmaya gücü yetenler anlamındadır. Buna göre âyeti kerime, oruç tutmaya gücü yeten sağlıklı mukim kimselerin oruç tutmak ile oruç tutmayıp onun yerine bir yoksulu doyurmak arasında serbest olduğunu ifade etmektedir.⁸² Daha sonra bu ifade,

muhakkikleri olan Şu’ayb el-Arnaût, Adil Mürşid, Muhammed Kâmil Karabellî ve Abdullatif Hırzullah bu hadisin hasen olduğunu belirtmişlerdir. Bk. Ebû Dâvûd, *Süneni Ebî Dâvûd*, 4/80; İbn Mâce, 2/575.

⁸⁰ İbn Mâce, “Sıyâm”, 16; Ahmed, *Müsned*, 16/284; Hâkim, Ebû ‘Abdillâh en-Nisâbüri. *el-Müstedrek ‘ale’s-Şaḥîḥayn*, thk. Ebû ‘Abdurrahmân Mukbil b. Hâdi el-Vâdî’î (Kahire: Dârul-Haremeyn, 1997), 2/459; İbn Mâce’nin muhakkikleri bu hadis hakkında şöyle demişlerdir: “İsnadı sahihtir, ricalı sıkadır, İbn Huzeyme, öğrencisi İbn Hibbân ve Hâkim sahih olduğunu belirtmişlerdir. Bk. İbn Mâce, 581/2.

⁸¹ Buhârî, “Savm”, 30; Müslim, “Sıyâm”, 14.

⁸² Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire, Dâru Hecr, 2001),

sağlıklı olup mukim olan herkesin oruç tutmasının farz olduğunu belirten bir sonraki âyetle neshedilmiştir.⁸³

Âyete bu şekilde anlam verenler bu konuda vârit olan sahih bazı rivâyetlere dayanmışlardır. Bu rivâyetlerden bazıları şunlardır:

-Buhârî'nin İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre, o bu âyeti “فِدْيَةُ طَعَامٍ مَسَاكِينَ” şeklinde okudu ve neshedildiğini söyledi.⁸⁴

-Buhârî ve Müslim'in Seleme b. Ekva'dan rivâyet ettiklerine göre o şöyle dedi: “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةُ طَعَامٍ مَسْكِينٍ” âyeti indiği zaman dileyen kişi oruç tutmayıp yerine fidyeye verirdi. Nihâyet inen sonraki âyet onu neshetti.⁸⁵

-Buhârî'nin İbn Ebî Leylâ'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle dedi: Muhammed'in ashabı bize şunu haber verdi: “Ramazan orucu nazil oldu. Bu kendilerine ağır geldi. Oruç tutmaya gücü yetenlerden her gün bir yoksulu doyuranlar oruç tutmadılar. Bu konuda onlara kolaylık tanınmıştı. وَأَنْ تَصُومُوا” âyeti bu hükmü neshetti. Böylece oruç tutmakla emrolundular.⁸⁶

Âyetin mensuh olmadığını yani muhkem olduğunu söyleyenlerden bazıları ise bu ifadeye “oruç tutmaya gücü yetmeyenler” anlamını vermişlerdir. Bunlara göre âyet oruç tutamayacak kadar çok yaşlı olanlara veya oruç tutmaları durumunda çok sıkıntı çekecek olanlara hasır. Âyete bu şekilde anlam verenlerden bir kısmı âyette izmar bulunduğundan hareketle, bir kısmı da (يُطِيقُونَهُ) kelimesinin anlamından hareketle bu sonuca varmışlardır.

Âyette izmar bulunduğunu söyleyenlere göre âyetin açılımı “وَعَلَى الَّذِينَ كَانُوا يُطِيقُونَهُ” daha önce oruç tutmaya gücü yetenler”, veya “وَعَلَى الَّذِينَ لَا يُطِيقُونَهُ” oruç tutmaya gücü yetmeyenler” şeklindedir.

“يُطِيقُونَهُ” kelimesinin anlamından hareketle bu sonuca varanlar ise bu kelimeye “Meşakkate katlanarak oruç tutmaya gücü yetenler” şeklinde anlam vermişlerdir. Bunlar bu kelimeye verdikleri anlamı ayrıca sahih olan “يُطِيقُونَهُ” ve “يُطِيقُونَهُ” kıraatlerine dayanarak takviye etmişlerdir.⁸⁷ Buna delalet eden sahih rivâyetlerden biri şöyledir: Buhari Amr b. Dinar'ın

3/161-167; İbn Cevzî, *Nevâsihü'l-Kur'ân*, 237; Râzî, 5/247; İbn Kesîr, 2/175-177; Abdurrahman Ensari, *Mesuh Âyetlerin Kritiği* (İstanbul: Nida Yayınları, 2019), 138.

⁸³ Muhammed Abdulazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmî'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), 2/287-288.

⁸⁴ Buhârî, “Tefsîr”, 25, “Sûretü'l-Bakara”.

⁸⁵ Buhârî, “Tefsîr, Sûretü'l-Bakara”; Müslim, “Sıyâm”, 25.

⁸⁶ Buhârî, “Savm”, 38.

⁸⁷ İbn Cerîr, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 3/169;178; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nevâsihü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Eşref Ali Melibârî (Medîne: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2003), 242; Muhammed b. 'Ömer Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 5/248; Ebü'l-Fidâ İsmâ'il b. 'Ömer b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Samî b. Muhammed Selâme (b.y.: Dâru Taybe, 1999), 2/177-178; Mustafâ Zeyd, *en-Nesh fî'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Mansûra, Dâru'l-Vefâ, 1987), 2/641-643.

şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Atâ İbn Abbas’ın bu âyeti “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” şeklinde okuduğunu ve şöyle dediğini duydu. Bu âyet mensuh değildir, âyetten kastedilen oruç tutamayacak kadar çok yaşlanmış erkek ve kadınlardır. Bunlar oruç tutamadıkları her bir gün için bir yoksulu doyururlar.”⁸⁸ İbn Abbas’ın bu kıraatine göre burada neshin olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesinden kastedilen, mensuh olduğu takdirine göre oruç tutmaya gücü yetenlerdir. Bunlar önceleri dilerlerse oruç tutarlardı, dilerlerse oruç tutmaz onun yerine fidye verirlerdi. Ancak bu hüküm sonraki âyetle neshedilmiştir. Âyetin muhkem olduğu takdirine göre ise kastedilen oruç tutamayacak kadar çok yaşlanmış erkek ve kadınlardır. Bunlar oruç tutamadıkları her bir gün için bir yoksulu doyururlar. Her iki duruma da delalet eden bu konuda vârit olan sahih rivâyetlerdir. Bu durumda âyetin muhkem olduğunu söylemek daha isabetli olur, çünkü asıl olan âyetin muhkem olmasıdır, buna imkân bulunmadığı zaman mensuh olduğu sonucuna varılır.⁸⁹

Bakara 184. âyetin “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesinden tam olarak neyin kastedildiği konusunda bir kapalılığın bulunduğu açıktır. Bu konuda farklı yorumların yapılmış olması da buna delalet etmektedir. Ancak ister mensuh olduğunu ifade eden hadisler ekseninde âyete verilen anlam olsun, ister muhkem olduğuna delalet eden hadisler ekseninde âyete verilen anlam olsun, her iki durumun da âyetin anlaşılmasını kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır.

3.1.2. Fakihlerin Üzerinde İttifak Ettikleri Bu Meselelerin Kur’an’ın Anlaşılmasına Katkısı

Bu başlık altında Kur’an’da oruçla ilgili yer alan bilgiyle, fakihlerin oruçla ilgili Kur’an’da yer almadığı halde üzerinde ittifak ettikleri bilgilerden kaynağı doğrudan sünnet olanlar birlikte değerlendirilip, sünnetle sabit olan bu meselelerin Kur’an’ın anlaşılmasına olan katkısının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerîm’de Ramazan hilaline şahit olunmasıyla oruca başlanmasını emretmiştir. Gökyüzünün açık olduğu bir zamanda ay görülebileceğinden bu emri uygulamak mümkündür. Ancak gökyüzünün kapalı olduğu, ayı görmenin mümkün olmadığı bir durumda ne yapılması gerektiğine dair bir bilgi Kur’an’da yer almamaktadır. Peki, bu durumda oruca nasıl başlanacak, Yüce Allah’ın bu konudaki emri nasıl uygulanacak? İşte bunu Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu konuda vârit olan hadisleri

⁸⁸ Buhârî, “Tefsir”, Bakara.

⁸⁹ Bu âyetin neshi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Ensari, Mensuh Âyetlerin Kritiği, 136-148.

açıklamaktadır. Dolayısıyla bu hadisler hiçbir şekilde hilali görmenin mümkün olmadığı bir durumda oruca ne zaman başlanacağı hakkında bilgi vermekte, Allah'ın oruç tutma emrinin farklı koşullarda nasıl uygulanabileceğini açıklamaktadır.⁹⁰

Oruç tutmayı emreden âyetin gereğini yapma amacıyla, oruç vakti girmeden önceki bir zaman diliminde oruca hazırlık için sahur yapmak bir niyet sayılır. Çünkü niyet belli bir şeyi kastederek yapmaktır. Ama hiç oruç niyeti olmadan bir kişi oruç tutmuş gibi fecrin doğuşundan akşama kadar sakınılması gereken şeylerden sakınırsa oruç tutmuş sayılmaz. Çünkü oruç bir ameldir, bir amelin ibadet sayılabilmesi için ibadete niyet edilmelidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri bunu şüpheye mahal bırakmayacak bir tarzda ifade etmiştir. Dolayısıyla orucu emreden âyetin gereğini doğru bir şekilde yapabilmiş olmak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) niyet ile ilgili hadislerinin de göz önünde bulundurulmasını zaruri kılmaktadır. Buna göre amaçsız / bir şekilde gün boyu orucu bozan şeylerden uzak duran biri, gün bitiminde 'farkında olmasam da âyetin emrini yerine getirmiş oldum bunu oruç sayıyorum' diyemez. Yapılan iş Allah'ın emri gereği yapılmadığı için ibadet sayılmayacağı sonucunu âyetten çıkarmak mümkün olsa da, niyet hakkında vârit olan hadislerin hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde bu ibadet için de niyetin şart olduğunu ifade etmekte, âyetin gereğinin doğru bir şekilde uygulanabilmesi etrafında oluşabilecek şüpheyi tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu anlamda ilgili hadislerin âyetin doğru anlaşılması-na katkı sağladığı söylenebilir.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de oruç tutmayı emretmiştir. Hasta ve seferi olan kişilerin de bilahare kaza edebileceklerini beyan etmiştir. Ancak hayz ve nifâs halindeki kadınların, hamile veya süt emziren kadınların, cünüp olarak sabahlayan kimselerin oruç tutup tutamayacakları, oruç tutmaları durumunda oruçlarının sahih olup olmayacağı Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde yer almamaktadır.

Buna göre sadece Kur'an'la yetinilmesi durumunda zikredilenlerin tutukları orucun sahih olması gerekir. Oysa oruç tutmaları durumunda "fakihihlerin oruçla ilgili üzerinde ittifak ettikleri bazı hususlar" başlığı altında zikredildiği üzere bunlardan bazılarının oruçlarının sahih bazılarının oruçlarının ise sahih olmayacağı konusunda ittifak edilmıştır.

Bazıları, hayz ve nifâs halindeki kadınları ve hamile olan kadınları hasta kabul edip âyeti kerimede hastaya tanınan hükmün bunlar için de

⁹⁰ Günümüzde astronomi ilminin ulaştığı düzeyin ayın hareketlerini hassas bir şekilde tespit etme imkânı sağladığı bilinmektedir. Buna bağlı olarak rüyeti hilal meselesinin aydınlığa kavuştuğu kanaati hâkimdir. Ancak bu meseleyle ilgili varit olan hadisler astronomi ilminin bu düzeyde gelişmediği zamanlara da ışık tutmaktadır. Rüyeti hilalin nasıl gerçekleşeceği ile ilgili tartışma araştırmamızı asıl mecrasından kaydıracağından burada bu meseleye girilmemiştir.

geçerli olduğunu dolayısıyla bunlarla ilgili hükmün ek bir beyana ihtiyaç duymadan ilgili âyetten anlaşılabilceğini söyleyebilir. Ancak bunun doğru bir çıkarım olduğu söylenemez, çünkü bunların hükümleri birbirinden farklıdır. Hasta olan kimselerin ve hamile olan kadınların oruç tutmaları durumunda oruçlarının sahih olacağı ancak oruç tutmayıp bilahare kaza edebilecekleri konusunda ittifak edilmişken, hayz ve nifâs halindeki kadınların oruç tutmaları durumunda oruçlarının sahih olmayacağı dolayısıyla oruç tutamayacakları, ancak daha sonra kaza etmeleri gerekeceği konusunda ittifak edilmiştir. Öyleyse bunların hükmünü beyan eden ilgili ek bir bilgiye ihtiyaç vardır.

Süt emziren kadının oruç ile ilgili hükmü de Kur'an-ı Kerim'de yer almamaktadır. Buna göre sadece Kur'an'la yetinilmesi durumunda süt emziren bir kadının orucunu kazaya bırakma imkânının olmaması gerekir. Oysa böyle bir kadının kendisine veya çocuğuna zarar geleceğinden korkması durumunda orucunu kazaya bırakabileceği konusunda ittifak edilmiştir. Öyleyse bunların hükmü ile ilgili ek bir beyana ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Cünüp olanların - namaz kılamama, mushafa dokunamama – gibi bazı hükümlerde hayz ve nifâs halindeki kadınlara benzedikleri için oruçlarının sahih olup olmayacağı konusunda da onlar gibi oldukları düşünülebilir. Gerçi cünüp olanların orucuyla ilgili Kur'an'da ayrı bir hüküm yer almamaktadır. Dolayısıyla sadece Kur'an'la yetinilmesi durumunda sünnetin beyanına ihtiyaç duymadan da oruç tutmaları gerektiği ve oruçlarının sahih olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hayz ve nifâs halinde olan kadınların oruçlarıyla ilgili Kur'an'da yer almadığı halde fakihlerin üzerinde ittifak ettikleri hükümlerin bulunması, bazı hükümlerde onlarla aynı olan cünüp kimselerin oruçta da onlarla aynı olabileceği zannını bertaraf eden bir açıklamaya ihtiyaç duyulabilir. Bu anlamda oluşabilecek bir kuşkuyu gidermesi açısından böyle bir açıklamanın önem arz ettiği ifade edilebilir. İşte bu konuda vârit olan hadisin bu kuşkuyu bertaraf ettiği söylenebilir.

Kur'an-ı Kerim'de oruçlunun fecirden akşama kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durması gerektiği ve bunlara muhalefet etmenin orucu bozacağı, doğal olarak bunların kapsamına girmeyen şeylerin de orucu bozmayacağı anlaşılmaktadır. Bu kapsama girmediğine göre kasıtlı olarak kusmanın da orucu bozmaması gerekir. Ama fakihlerin orucu bozacağı konusunda üzerinde ittifak ettikleri şeylerden biri de kasıtlı olarak kusmadır. Bu bilgi Kur'an'da yer almadığına göre onun orucu bozduğuna delalet eden ilave bir açıklamaya ihtiyaç vardır. Bu açıklamanın hadiste yer aldığını görüyoruz. Böylece Kur'an'da yer almadığı için orucu bozmadığı düşünülebilen kasıtlı kusmanın aslında orucu bozduğu, âyet açıklanırken bu

hadisin göz önünde bulundurulması gerektiği, aksi halde yanlış bir sonuca varılabileceği anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de cinsel ilişkiyle orucun bozulacağı, sefer ve hastalık mazeretlerinden dolayı oruç tutulmaması durumunda da tutulmayan oruçların bilahare kaza edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak kasıtlı olarak gerek cinsel ilişkiyle gerekse başka bir şekilde orucunu bozanın, bozduğu orucun telafisi için ne yapması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de beyan edilmemiştir. Fakat fakihler her iki durumda da kişinin bozduğu orucunun kazasını tutması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Kazaya ilaveten ayrıca kefaretin gerekip gerekmediği meselesine gelince, bu konuda ise sadece cinsel ilişkiyle orucunu bozana kefaret gerektiği konusunda görüş birliği yapmışlardır. Fakihlerin üzerinde ittifak ettikleri bu hüküm yani kefaret hükmü Kur'an'da yer almamaktadır. Dolayısıyla bunun dayandığı başka bir kaynak olmalıdır. Bu kaynağının sünnet olduğunu görüyoruz. Öyleyse sadece Kur'an ile yetinerek bu şekilde orucunu bozanın ne yapması gerektiği konusunda isabetli olmayan bir neticeye varmak mümkündür. İşte sünnet bu örnekte olduğu gibi böyle bir yanılgıya düşmeye engel olmaktadır.

Yıl boyunca oruç tutamayan ve bilahare kazasını da tutamayacak durumda olan hasta ve yaşlıların durumu ile ilgili hükmün Kur'an'da yer alıp almadığı (وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ) âyetine, mensuh olup olmadığı konusundaki ihtilafa binaen verilen anlamla ilişkilidir. Mensuh olduğunu söyleyenlere göre âyetin böyle bir hükme delaleti söz konusu değilken, mensuh olmadığını söyleyenlere göre ise âyet bu kimselerin oruç ile ilgili hükmünü açıklamaktadır. Dolayısıyla buna bağlı olarak bu durumdaki kimselerin oruçları ile ilgili hükmün Kur'an'da yer alıp almadığı konusunun ihtilafı olduğu söylenebilir. Ancak fakihler bu durumdaki kimselerin tutamadıkları oruçlarının her bir günü için bir fide vermeleri gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Âyetin zahirinden hareketle böyle bir sonuca varılamayacağına göre bunu beyan eden başka bir delilin olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu delilin âyetin kıraatiyle ilgili vârit olan hadisler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu hadislerin âyetin anlaşılmasını kolaylaştırdığı ifade edilebilir.

Sonuç

Kur'an-sünnet ilişkisini, şartlarını taşıyan her Müslümana farz kılınmış bir ibadet üzerinde göstermeyi amaçlayan bu çalışmada, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine başvurmadan sadece oruç âyetleri ile iktifa edilmesi durumunda bu ibadetin kusursuz bir şekilde uygulanabilme imkânının bulunup bulunmadığı üzerinde durulmuştur.

Yapılan çalışma neticesinde sünnetin devre dışı bırakılması halinde konu ile ilgili bazı âyetlerin anlaşılmasının güçleştiği, bunun da sağlıklı bir şekilde oruç emrinin uygulanabilme imkânını zorlaştırdığı görülmüştür

Ameli bir ibadet olması hasebiyle oruçla ilgili hükümler genel olarak fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Bu itibarla fakihlerin oruç ahkâmı ile ilgili üzerinde ittifak ettikleri hükümler de tespit edilmiş, ardından bu hükümlerden Kur'an'da yer almadığı halde sadece sünnet ile sabit olanlara dikkat çekilmiştir. Nihâyetinde sünnet ile sabit olan bu hükümlerden bazılarına riâyet edilmediği takdirde orucun sahih olmayacağı veya tutulan olucun bozulacağı anlaşılmıştır. Bu da doğal olarak fakihlerin de Kur'an'daki oruç âyetlerinin doğru bir şekilde anlaşılıp uygulanabilmesi için sünnetin beyanının gerekli olduğu konusunda ittifak ettikleri sonucuna götürmektedir.

Oruç örneği üzerinde yapılan bu çalışmayla İslâm'ın temel ibadetlerinden olan oruç ibadetiyle ilgili âyetlerin doğru anlaşılabilmesi ve sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için sünnetin beyanının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Bundan hareketle diğer ibadetler üzerinde yapılacak çalışmalardan da benzer sonuçların çıkabileceği kuvvetle muhtemeldir. Günümüzde zaman zaman “İslam sadece Kur'an'dan ibarettir” gibi sözlerle sünnetin bağlayıcılığının bulunmadığını ima ettiren ifadelerin temelde Kur'an-sünnet ilişkisi hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmamaktan kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Abdussemî', Esmâ İbrahim Sıddık. "Şübühâtü Havle Hücciyeti's-Sünneti'n-Nebeviyyeti ve'r-Reddu Aleyhâ". *Mecelletu kitâ'i usûli'd-dîn* 20 (Aralık 2023), 641-736.
- Apaydın, Mehmet. "Erike Hadisi'nin Bütünsel Yaklaşım Yöntemiyle Tespiti". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 61/1 (2020), 87-174.
- Bakkal, Ali. "Sünnet'in Kaynak Değeri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 1-27.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Cu'fi. *el-Câmi 'u's-şâhih*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 6 Cilt. Yemame-Beyrut: Dâru İbn Kesir, 3. Basım, 1987.
- Cezîrî, 'Abdurrahmân. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 5 Cilt. Kahire: Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, 1987.
- Çetintaş, Recep. "Sünnet'in Kaynak Değeri Üzerine". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 69-87.
- Dereli, Muhammet Vehbi. *Problematic Açısından Kur'an-Sünnet İlişkisi*. Ankara: Fecr, 2010.
- Dimeşkî, Muhammed b. Abdurrahman. *Rahmetü'l-ümme fi ihtilâfi'l-eimme*. thk. Hâşim Cemil 'Abdullâh, 2 Cilt, Beyrut: Muessesetü'r-Reyyan, 2021.
- Dönmez, Mustafa. "Vahiy ve Bağlayıcılık Açısından Nebvi Sünnetin Güncel Değeri". *The Journal of Academic Social Science Studies* 15/91 (Autumn 2022), 281-302.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. *Süneni Ebî Dâvûd*. thk. Şu'ayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâle el-Alemiyeye, 2009.
- Ensari, Abdurrahman. "Namaz Âyetleri Bağlamında Kur'ân-Sünnet İlişkisine Dair Bir Tartışma". *Ekev Akademi Dergisi* 22/76 (2018), 15-36.
- Ensari, Abdurrahman. *Mesuh Âyetlerin Kritiği*. İstanbul: Nida Yayınları, 2019.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî. *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed İvad Mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.
- Hâkim, Ebû 'Abdillâh en-Nisâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-Şâhihayn*. thk. Ebû 'Abdurrahmân Mukbil b. Hâdi el-Vâdi'î, 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1997.
- İbn 'Abdilber. *İcmâ'*. thk. Fuad b. 'Abdilazîz v.dğr. Riyad: Dâru'l-Kasım, ts.
- İbn Cerîr, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî. *Câmi 'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecc, 2001.
- İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec. *Nevâsihü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Eşref Ali Melîbârî. el-Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2. Basım, 2003.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'il b. 'Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Samî b. Muhammed Selâme. 15 Cilt. b.y.: Dâru Taybe, 2. Basım, 1999.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî. *Muğnî*. thk. 'Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî v.dğr. 15 Cilt. Riyad: Dâru Alemi'l-Kutub, 3. Basım, 1997.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Şuayb el-Arnaût - Kamil Karabelli v.dğr. 5 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâle el-Alemiyye, 2009.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt, Beyrut: Dâru Sadr, 3. Basım, 1414.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. thk. Muhammed Mu'avvid v.dğr. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.

Kâsânî, 'Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. thk. 'Ali Muhammed Mu'avvid v.dğr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.

Kırış, Şemsettin. "Erike Hadisi'nin Râvîsi Olarak Mikdâm b. Ma'dikerib". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2018), 995-1019.

Mansûr, Ahmed Subhî. *el-Kur'ânu ve kefâ masdaran li't-teşrî'l-İslâmî*. Beyrut: Müessesetü'l-intişari'l-Arabî, 2005.

Merğînânî, Ebû'l-Hasan 'Alî b. Ebîbekir. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mubtedi*. thk. Na'im Eşref Nûr Ahmed. 8 Cilt. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-ulûmî'l-İslâmiyye, 1417.

Mevsilî, 'Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-muhtâr*. thk. 'Ali 'Abdulhamîd Ebu'l-Hayr v.dğr. 5 Cilt, Dimeşk: Dâru'l-Hayr, 1998.

Meydânî, Abdulğani el-Güneymî. *el-Lübâb fî şerhi'l-kitâb*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 2. Basım, 1996.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhih*. thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.

Râzî, Muhammed b. 'Ömer Fahrüddîn. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 3. Basım, 1420.

Sıdkî, Muhammed Tevfik. "el-İslâmu Huve'l-Kur'ânu Vahdehu". *Mecelle-tü'l-menâr* 9/Ağustos (1906) 515-524.

Sibâ'î, Mustafa. *es-Sünnetu ve Mekânetuha fî't-teşrî'i'l-İslâmî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 4. Basım, 1985.

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlüddîn. *Miftâhu'l-cenne fî'l-ihticaci bi's-sünne*. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1989.

Şâfiî, Muhammed b. İdris. *Cimâu'l-İlm*. b.y.: Daru'l-Âsâr, 2002, 4-19.

Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc*. 4 Cilt. Riyad: el-Mektebetü'l-İslâmîyye, ts.

Şirbînî, Muhammed b. Ahmed. *el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Sücâ'*. 4 Cilt. Mısır: İdâretü'l-'Amme li'l-Me'âhidi'l-Ezheriyye, 1985.

Tahhân, Mahmûd. "Hücciyetü's-Sünneti ve Dahdu's-şübühâtî'l-leti Tüsâru Hayleha". *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye*. el-Medinetü'l-Münevvere: 4/3 (Şubat 1972), 36-52.

Tanrıverdi, Hasan. İmâm Şafîî'nin "Cimâ'ü'l-İlim". Adlı Eseri ve Sünnet'in Bağlayıcılığı Konusundaki Münazarası". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14/20-21 (2009), 137-156.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünenü'l-Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâd Maruf, 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1998.

Ubeyd, Kevkeb. *Kevkeb Ubeyd, Fıkhu'l-ibâdât 'ala'l-mezhebi'l-Mâlikî*. Dımaşk: İnşâ, 1986.

Uraler, Aynur. "Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tespitler". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 4/2 (2006), 81-106.

Zeyd, Mustafâ. *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 2 Cilt. Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 3. Basım, 1987.

Zühaylî, Vehbe. *el-Vecîz fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*. 3 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 2005.

Zürkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988.

